

نقش حضرت خدیجه در مقاومت اسلامی عصر نبوی

لیلا کثیرلو^۱

چکیده:

حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در عصر نبوی، به مدت 24 سال زندگی مشترک با پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) خدمات بسیاری برای رسیدن پیامبر به اهداف مقدسش در عصر نبوی و کمک به مقاومت اسلامی انجام داد. حمایت های مالی، روحی، عاطفی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، تصدیق و تایید پیامبر و یاری ایشان در برابر آزار مشرکان، گوشه هایی از خصوصیات شخصیتی حضرت خدیجه (سلام الله علیها) است که نقش بسیار مهمی در مقاومت مسلمانان عصر نبوی داشتند، از جمله نقش های ایشان می توان به کمک های مالی و پشتیبانی اقتصادی از مقاومت اسلامی، نقش عاطفی و مادری امت اسلامی، حمایت بی دریغ از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از جانشین پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، ایمان آوردن بدون قید و شرط، و کمک های فراوان در شعب ابی طالب و همچنین نقش مهم همسررداری، اشاره نمود. نوشتار پیش رو، پژوهشی کتابخانه ای و اسنادی است که به روش توصیفی - تحلیلی نوشته شده است.

کلیدواژه ها: حضرت خدیجه (سلام الله علیها)، عصر نبوی، مقاومت اسلامی، نقش

¹ - طلبه سطح دو، حوزه علمیه معصومیه (سلام الله علیها) خدابنده، کدپلگکی: ۹۷۱۲۲۰۷۷۴۷

مقدمه:

از ابتدای خلقت تاکنون زنان در تاریخ بشر در صحنه‌های مختلف نقش‌هایی مهم ایفا کرده‌اند و در بسیاری از اتفاقات تاریخی تاثیر گذار بوده‌اند. چنانچه نگاهی به تاریخ اسلام داشته باشیم، خواهیم دید که از صدر اسلام تا به حال زنانی بوده‌اند که هر کدام در زمان خود راه کمال را پیمودند و باعث بقا، رشد و تکامل اسلام شدند. در این میان نقش حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در عصر نبوی، جهت مقاومت مسلمانان در مقابل توطئه‌های دشمن و همچنین بسط و گسترش دین اسلام بسیار پر اهمیت بوده است. جریان بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نقشی که حضرت خدیجه (سلام الله علیها) داشت، نمونه‌ای از این مساله است. این بانو علاوه بر فطرت زنانه و نقش اساسی در خانواده، نقش مهمی در صدر اسلام در تقویت دین اسلام ایفا کرد. اهمیت پرداختن به موضوع نقش حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها)، بدان جهت است که ایشان هرگز تحت تأثیر فرهنگ ناپسند جاهلی نبود و با پیشتازی در ایمان، ایثار و دفاع از حق، نقش بسزایی در مقاومت اسلامی عصر نبوی داشت، به همین دلیل ضرورت دارد تا بیش از پیش به این نقش به عنوان الگوی عملی در جامعه اسلامی، پرداخته شود. او با جان و مال از پیامبر دفاع کرد و در تمامی عرصه‌ها یار و یاور آن حضرت بود. او هم در صحنه خانواده انیس و مونس پیامبر بود و آرامش آن یگانه روزگار را در محیط گرم خانواده فراهم می‌کرد و هم در اجتماع همراه و همپای ایشان بود. صحنه نماز خواندن او به همراه پیامبر و حضرت علی در خاطرهای ماندگار شد. حال این سوال مطرح است که حضرت خدیجه (سلام الله علیها) چه نقشی در مقاومت اسلامی عصر نبوی داشته‌اند؟ تاثیر نقش ایشان در پیشبرد اهداف دین اسلام چگونه بوده است؟

نقش ایشان در پیشبرد اسلام . کمک به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به قدر حائز اهمیت هست که تالیفات زیادی در این خصوص انجام شده است که به عنوان پیشینه تحقیق به تعداد اندکی از آنان اشاره می‌شود: کتاب «نقش حمایت‌گری حضرت خدیجه (سلام الله علیها) اثر حمید قیدی، انتشارات میراث اهل قلم، ۱۳۹۱» و کتاب «حضرت خدیجه اسطوره ایثار و مقاومت اثر محمد محمدی اشتیاردی، انتشارات نبوی، ۱۳۸۴» و کتاب «بصیرتی بانوی فضیلت، حامی رسالت حضرت خدیجه (سلام الله علیها). گردآورندگان عفت شریعتی و سکینه مهدیان پور، به سفارش امور بانوان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، انتشارات شیرزاد، ۱۳۹۱» مزیت و

نوآوری تحقیق حاضر بدان جهت است که ضمن معرفی شخصیت حضرت خدیجه (سلام الله علیها) به نقش ایشان در به ثمر نشستن مقاومت اسلامی عصر پیامبر است که در این نوشتار به برخی از امور مهمی که حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در آن نقش داشتند، پرداخته شده است.

در این قسمت برای درک بهتر موضوع مقاله، مفهوم کلمات کلیدی به صورت لغوی و اصطلاحی بیان خواهند شد.

1-1- حضرت خدیجه (سلام الله علیها)

حضرت خدیجه دختر خُوَیَلد بن اسد و فاطمه دختر زائده است. او در سال ۶۸ پیش از هجرت متولد شد. جالب است بدانیم که ایشان در جامعه آن روز از جوانی به کسب و کار و تجارت پرداخت و از همان موقع به خاطر دوراندیشی و هوشی که داشت، در میان اعراب زبانزد شد. در تاریخ بارها از او با القابی، چون «بانوی عاقل» یا «بانوی دوراندیش و خردمند» یاد شده، ولی بهترین لقب او «بانوی بانوان قریش» است که اشاره به جایگاه او در میان مردم دارد. حضرت خدیجه در آن ایام همواره به نیازمندان کمک می‌کرد و در جامعه آن دوران به عنوان بانویی پرهیزکار و مورد احترام شناخته شده بود. مکنت و قدرت مالی ایشان از پدری بود که از بزرگان قریش و فردی استبداد ستیز و شجاع به شمار می‌رفت^۱

تا اینکه همین کسب و کار (تجارت ابریشم) موجبات آشنایی ایشان با حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) را فراهم نمود. در ابتدای کار درستکاری، امانت‌داری و صداقت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) توجه ایشان را جلب کرد. در روایات گفته شده که حتی خود ایشان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواستگاری کرده‌اند. طبق برخی روایات مراسم خواستگاری با حضور عموی پیامبر ابوطالب و ورقه بن نوفل پسر عموی حضرت خدیجه (سلام الله علیها) که مردی دانشمند بود، برگزار و بعد از آن خطبه عقد میان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حضرت خدیجه (سلام الله علیها) جاری شد. در آن زمان حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) حدود ۲۵ سال داشت و حضرت خدیجه (سلام الله علیها) نیز ۴۰ ساله بود (به نقل از تاریخ طبری)

حضرت خدیجه، نخستین زنی بود که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) با او ازدواج کرد.^۲ البته در مورد سن حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در زمان ازدواج اختلاف نظر بسیاری است، روایات بسیاری وجود دارد که می‌گویند ایشان در آن زمان ۲۸ ساله یا حتی ۲۵ ساله بوده‌اند، طبق مطالب موجود در تاریخ بیهقی وی در زمان وفات ۵۰ سال سن داشتند و از آنجا که ۱۵

^۱ - ارزقی، اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۴۹ و ۲۲۶

^۲ - مسعودی، مروج الذهب، قم، ج ۳، ص ۲۸۳

سال قبل از بعثت با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ازدواج کرده بودند، در زمان ازدواج این بانوی بزرگوار ۲۵ ساله بوده است. به هر حال عشق و علاقه بسیاری میان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و خدیجه (سلام الله علیها) وجود داشت. حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) تا زمانی که خدیجه (سلام الله علیها) در قید حیات بود همسر دیگری اختیار نکرد و پس از فوت ایشان نیز همواره به یاد ایشان بود. از طرفی دیگر خدیجه (سلام الله علیها) نزدیکترین نسب را در مقایسه با سایر همسران به حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) داشتند او از سوی پدر با جدّ سوم پیامبر، قصى و از جانب مادر با جدّ هشتم پیامبر، لوی نسب می‌شد که در نهایت اجداد هر دو به حضرت اسماعیل (علیه السلام) و ابراهیم خلیل (علیه السلام) می‌رسد.

2-1- مفهوم عصر نبوی

عصر نبوی ر از دو کلمه عصر و نبی تشکیل شده است که به صورت لغوی و اصطلاحی بیان خواهند شد:

لغوی:

عصر در فرهنگ معین اینگونه معنی شده است: «غروب، روزگار، زمان، دوره، هر یک از تقسیمات یک دوره از تاریخ تمدن، سورة صدوسوم از قرآن کریم دارای سه آیه، فشردن، گرفتن آب میوه و جز آن»^۱ که در این مقاله منظور از عصر، همان دوره یا زمانه است.

«منسوب به نبی و پیغمبر»^۲

اصطلاحی:

عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در اصطلاح از زمان تولد حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و به ویژه زمانی که به پیامبری بر گزیده شدند را شامل می‌شود. جاهلیت عرب، دشمنی یهودیان و سران مشرک قریش و دیگر قبایل عربستان، فقر فرهنگی و اقتصادی و غیره از خصوصیات عصر نبوی محسوب می‌شود. بر اساس مدارک و منابع مختلف، یهودیان پیمان خود را با پیامبر (صلی الله علیه و آله) شکستند و عده ای به ظاهر مسلمان به جاسوسی پرداخته و موجبات دشمنی و آزار و اذیت پیامبر و صحابه ایشان می‌شدند. قرآن خصوصیات آن عصر را

^۱ - معین، فرهنگ معین، ج ۵، ص ۴۸۲

^۲ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۲۳۶۷۵

ابوجهل داشت تا مانع ورود مواد غذایی به شعب ابوطالب نشود؛ وقتی از کار خویش نتیجه نگرفت با کمک برادرزاده‌اش، حکیم بن حزام، برای شعب آذوقه تهیه کرد»^۱

ز) نقش مهم همسر داری

حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در عصر نبوی به عنوان پشتیبان و یار همیشگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تمام روزهای سخت هیچگاه ایشان را تنها نگذاشت. از هر چیزی در نزد خدا (صلی الله علیه و آله) با ارزش‌تر بود و به همین دلیل ایشان قدر و ارزش رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را به نیکویی شناخت و با تمام وجود به همسری ایشان در آمد و عشق و محبت واقعی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در وجودش مشهود بود و برای رشد اسلام، بهترین کمک کننده از نظر عاطفی و روحی به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) بودند.

شهید مطهری به عنوان الگویی برتر از حضرت خدیجه (سلام الله علیها) به عنوان نقش مؤثر زنان در معنویت و تمدن یاد نموده و می‌نویسد: «هنگام مبعث، چهره بانویی را مشاهده می‌کنیم که در آن وقت، سخت مایه تسلی خاطر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده و در نهایت صمیمیت، تمام هستی خود را نثار اسلام کرده است؛ این بانو، «خدیجه» محترمه است که پانزده سال از حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) بزرگ‌تر بوده و وقتی از دنیا رفت، تقریباً 65 ساله بود؛ اما رسول خدا تا پایان عمر او را فراموش نمی‌کرد و نامش که برده می‌شد، گاهی اشک در چشمش حلقه می‌زد و می‌گفت: نمی‌دانید از وقتی که مرا تنها گذاشته بودند، این زن چه فداکاری‌ها کرد»^۲

بلاذری می‌نویسد: «آن حضرت پیوسته در تمام طول زندگانی خود، هنگامی که نام خدیجه به میان می‌آمد خاطره آن بانوی فداکار را به بزرگی یاد می‌نمود و برایش استغفار می‌کرد؛ تا جایی که دوستان حضرت خدیجه را تکریم می‌نمود و با فرستادن هدیه برای آنان، یاد آن بانو را در خاطره‌ها زنده نگاه می‌داشت حتی حسادت برخی از همسران رسول (صلی الله علیه و آله) به حضرت خدیجه (سلام الله علیها) نیز مانع نمی‌شد تا آن حضرت دست از تحسین خدیجه بردارد»^۳

^۱ - همان ، ص 272

^۲ - مطهری، مجموعه آثار شهید مطهری، ص 414

^۳ - بلاذری، انساب الاشراف، ج 1، ص 109

حضرت خدیجه (سلام الله علیها) در ابتدای بعثت، یار و غمخوار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و به عنوان همسری دلسوز و مهربان در کنار در کنار ایشان بود. در زمان جاهلیت عرب و غربت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) وقتی که بسیاری از نزدیکان و بستگان پیامبر (صلی الله علیه و آله) او را تنها گذاشتند و حتی در پی قتل وی برآمدند.

خدیجه یار پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود و هرگز در هیچ شرایطی او را تنها نگذاشت به گونه ای که حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) در مورد همسرشان می فرمودند: «أَيْنَ مِثْلُ خَدِيجَةَ صَدَقْتَنِي حِينَ كَذَبَنِي النَّاسُ وَ وَاَزَرْتَنِي عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ أَعَانَتَنِي عَلَيْهِ بِمَالِهَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أُبَشِّرَ خَدِيجَةَ بَبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبِ الزُّمُرُدِ لَا صَخَبَ فِيهِ وَ لَا نَصَبَ - مثل خدیجه پیدا نخواهد شد. خدیجه در آن هنگام که مردم مرا تکذیب کردند، مرا تصدیق نمود، و مرا با ثروت خود برای پیشرفت دین خدا یاری نمود. خدا به من دستور داد خدیجه را به قصر زمردی که در بهشت دارد و هیچ رنج و زحمتی در آن نیست بشارت دهم»^۱

نتیجه گیری :

در این مقاله که با عنوان «نقش حضرت خدیجه در مقاومت اسلامی عصر نبوی» می باشد، نتایج ذیل حاصل گردیده است:

^۱ - مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۱

بدون تردید برای رسیدن به اهداف بزرگ و سخت، داشتن یک یا چند نفر که دارای علم و فضیلت، مهربانی، عشق و دلسوز باشند، ضروری به نظر می‌رسد. در زمینه مقاومت اسلامی عصر پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نیز با وجود حضرت خدیجه این امکان فراهم شد تا در آغاز بعثت دین اسلام حامی خوبی برای پیامبر باشد. حضرت خدیجه (سلام الله علیها) از ابتدای ازدواج با پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) محبت فراوانی به ایشان داشتند، همین امر سبب شده بود که پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نیز به حضرت خدیجه (سلام الله علیها) علاقه فراوانی داشته باشند و این علاقه تا پایان عمرشان ادامه داشت. حضرت خدیجه (سلام الله علیها) اولین کسی بودند که به پیامبر ایمان آورده و همه جانبه از ایشان حمایت نموده و توانست تعدادی از افراد قریش را با پیامبر همراه نماید. ایشان همواره در سخت‌ترین شرایط یار و یاور پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بودند هنگامی که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در شعب ابی‌طالب گرفتار بودند همراهی حضرت بود که تحمل مشکلات و سختی‌ها را کمی برای آنان راحت‌تر می‌نمود، این بانوی بزرگوار اسلام بدون هیچ چشم داشتی همه دارایی خود را در اختیار پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) قرار دادند، ایشان کماکان همچون زنی با تواضع در کنار پیامبر اکرم زندگی کردند

حمایت و سرپرستی حضرت خدیجه (سلام الله علیها س) از امام علی (علیه السلام) و پذیرفتن امامت و ولایت ایشان و جانشینی بعد از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) یکی دیگر از نقش‌های مهم و معنوی این بانوی بزرگ در حمایت از مقاومت اسلامی عصر نبوی است. ایشان به عنوان یک همسر نمونه، یار و غمخوار پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بوده و هیچگاه ایشان را در پیروزی مقاومت اسلامی در عصر نبوی تنها نگذاشتند.

فهرست منابع و مآخذ :

*قرآن کریم

*سید رضی، محمد بن حسین، گردآورنده نهج البلاغه، مترجم شهیدی، انتشارات مشهور، قم، 1379ش

1. ابن شهر آشوب، ابو جعفر محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، تحقیق: یوسف محمد البقاعی، چ دوم، بیروت، دارالاضواء، 1412 ق
2. ابن عاشور، محمد طاهر، التحرير والتنوير ابن عاشور، انتشارات بیروت مؤسسه التاريخ العربی، 1420ق
3. ابن عبدالبر، یوسف بن عبدالله بن محمد نمری قرطبی، الاستیعاب، انتشارات دار الجیل، ۱۴۱۲ق
4. ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، انتشارات مکتب الإعلام الإسلامی، 1404ق
5. ابن کثیر، ابوالفداء، حافظ، البداية و النهاية، بیروت: انتشارات دارالفکر، 1398 ق
6. ابن هشام، عبدالملک، السيرة النبوية، تحقیق مصطفی السقا و دیگران، بیروت، داراحیاء التراث العربی، چ اول، 1415 ق.
7. ارزقی، محمد بن عبدالله بن احمد بن محمد غسانی (ابو ولید ارزقی مکی)، اخبار مکه، انتشارات مؤسسه نشر بنیاد ، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، 1368ش
8. انصاری، خواجه عبدالله، منازل السائرین، انتشارات مولی، چاپ چهارم، 1392ش
9. بلاذری، احمد بن یحیی، انساب الاشراف، تحقیق: سهیل زکّار، بیروت: دارالفکر، 1417 ق
10. بیرو، آلن، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، انتشارات کیهان، 1375ش
11. جعفریان، رسول، آثار اسلامی مکه و مدینه، انتشارات مشعر، چاپ 13، 1390ش
12. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ناشر موسسه لغت نامه دهخدا، نسخه دیجیتال 1393 ش
13. رازی، ابوالفتوح، روض الجنان، به کوشش: محمدجعفر یاحقی، مشهد: بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی، 1371 ش

14. رفیع پور، فرامرز، **آنا تومی جامعہ یا سنۃ اللہ**: مقدمہ ای بر جامعہ شناسی کاربردی، تهران، انتشارات کاوه، ۱۳۷۷ ش.
15. صدوق، محمد بن علی، امالی، قم، انتشارات موسسه البعثه، 1417 ق
16. طباطبائی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، جامعہ مدرسین، چاپ پنجم، 1417 ق
17. طریحی النجفی، فخرالدین، **مجمع البحرين**، تهران: کتابخانه مرتضوی، 1379 ش
18. ماوردی، محمد ابن حبیب، **النکت و العیون**، (تفسیر ماوردی)، انتشارات دار الکتب العلمیۃ بیروت، 1982 م
19. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ناشر: دار الکتب الاسلامیہ، چاپ چهارم، 1382 ش
20. مسعودی، مروج الذهب، قم، انتشارات موسسه دارالهجره، 1409 ق
21. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران، انتشارات صدرا، 1369 ش.
22. معین، محمد، فرهنگ معین، تدوین سید جعفر شهیدی، انتشارات امیر کبیر تهران، 1388 ش
23. میرشریفی، سید علی، پیام آور رحمت، تهران: انتشارات سمت، 1385 ش
24. یعقوبی، احمد ابن اسحاق، تاریخ یعقوبی، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ 11، 1389 ش